

KNIHY ZÁHAD

VLADIMÍR LIŠKA

České, moravské a slezské zámky

ve faktech, mýtech
a legendách

KNIHY ZÁHAD

VLADIMÍR LIŠKA

České, moravské a slezské zámky

ve faktech, mýtech
a legendách

Copyright © Vladimír Liška, 2017

Copyright © ALPRESS, spol. s r. o.

VŠECHNA PRÁVA VYHRAZENA.

ŽÁDNOU ČÁST KNIHY NENÍ DOVOLENO UŽÍT

NEBO JAKÝMKOLI ZPŮSOBEM REPRODUKOVAT BEZ PÍSEMNÉHO

SOUHLASU DRŽITELE PRÁV, S VÝJIMKOU KRÁTKÝCH CITACÍ

NEBO ODKAZŮ, KTERÉ TVOŘÍ SOUČÁST KRITICKÉHO HODNOCENÍ.

Copyright © Vladimír Liška, 2016

Redakční úprava Miroslav Kozák

Grafická úprava obálky Tomáš Řízek

Vydalo nakladatelství Alpress, s. r. o., Frýdek-Místek, 2017

shop@alpress.cz

Vydání první

Elektronické formáty Dagmar Wankowska, *LiamART*

ISBN 978-80-7543-451-7 (pdf)

Obsah

Prolog	7
1. Březnice	11
2. Bučovice	17
3. Buchlovice	23
4. Český Krumlov	29
5. Děčín	37
6. Dobříš	43
7. Hluboká	49
8. Chropyně	55
9. Konopiště	61
10. Kozel	67
11. Kuks	71
12. Kynžvart	77
13. Lány	83
14. Lednice	89
15. Lysice	95

16. Mělník	99
17. Náchod	105
18. Nové Město nad Metují	113
19. Opočno	119
20. Peruc	127
21. Plumlov	133
22. Raduň	137
23. Ratibořice	143
24. Rožmitál pod Třemšínem	149
25. Slavkov	155
26. Sychrov	161
27. Telč	167
28. Třeboň	173
29. Velké Losiny	179
30. Veltrusy	185
Epilog	189
Přehled použitých pramenů a literatury	193

Prolog

Kdybychom se snažili přesně spočítat obrovské množství šlechtických zámeckých sídel v naší vlasti, záhy dospějeme k závratnému číslu stovek zachovalých architektonických skvostů, jež tvoří jedny z nejkrásnějších památníků naší historie, v nichž kdysi kypěl bohatý život české a moravské aristokracie. Naše zámky jsou zároveň svědectvím zašlé slávy známých i méně známých šlechtických rodů, z nichž se mnohé výrazně zapsaly do českých dějin.

V této knize předkládaný výběr těchto unikátních staveb i jejich historie je jen malým reprezentativním vzorkem, kterým jsem chtěl vzdát hold nejen donátorům, ale i stavitelům zámeckých areálů, z nichž některé dodnes na první pohled zůstávají pyšnými i monumentálními architektonickými počiny. Zámky jsou odrazem nejen moci jejich majitelů, ale i dávného stavitelského umění, na kterém se mimo jiné podílely i stovky a tisíce poddaných, kteří své feudální vrchnosti byli povinováni robotou. Při pohledu na tato pyšná šlechtická sídla bychom na ně neměli zapomínat, neboť právě oni v potu tváře a za nesmírného úsilí budovali základy těchto honosných staveb, jimž pak jejich konečnou podobu vtiskli významní umělci, architekti a skvělí řemeslníci.

Mnoho zámků vzniklo přestavbami dřívějších hradů a tvrzí, jiné vznikaly takřikajíc na zelené louce v časech, kdy šlechta opouštěla nepohodlné hradní pevnosti v touze po po-

hodlí a přepychu, které jim hrady již nemohly poskytovat. Počátky výstavby zámků sahají k přelomu 15. a 16. století, kdy do Českého království začal pronikat novátorský duch italské renesance a bohatá česká aristokracie se této svěží kultuře začala rychle přizpůsobovat.

Další vlna budování zámeckých staveb připomínajících honosné paláce přišla s nástupem baroka po skončení třicetileté války (1648), kdy bylo v naší zemi v důsledku válečných událostí poničeno značné množství hradů, které se proměnily ve zříceniny, a majitelé jednotlivých panství byli nuceni stavět si nová sídla, jež by náležitě reprezentovala jejich moc a bohatství. Během třicetileté války totiž do českých zemí přišla nová katolická aristokracie cizího původu (především německého, španělského a italského), která se za podpory habsburských panovníků zmocnila zkonfiskovaných držav nekatolických odpůrců vládnoucí habsburské dynastie. V některých případech šlo o dary panovníkovým oblíbencům, v jiných o velice výhodný odprodej těchto statků novým šlechtickým zájemcům, kteří se rozhodli v českých zemích usadit. Nastal další stavební boom, projevující se výstavbou nejen velkých barokních chrámů a kostelů, ale i šlechtických zámků a městských paláců. Tato pečeť baroka je dnes v českých zemích nejviditelnější.

Zámecká sídla české a moravské aristokracie však nesou i další pečeť, kterou bylo tehdejší šlechtické podnikání. Provoz zámků byl značně nákladný a o pohodlí panstva se starala početná čeleď zabezpečující veškeré provozní zázemí. V okolí zámků tak vyrůstaly hospodářské budovy i ubytovací prostory pro správce, hosty, ale i služebnictvo, jež mělo na starost péči o šlechtické rodiny, které na zámcích žily. Vše mělo svůj pevně stanovený řád a služba na zámcích byla i mezi poddanými považována za cosi mimořádného, neboť zajišťovala nejen stálou práci, ale často i nadstandardní sociální zázemí. Podnikatelské aktivity majitelů jednotlivých panství nebyly rovněž zanedbatelné, ať šlo o rybníkářství, pivovarnictví, sklárny, hornictví, nebo o pozdější šlechtické

manufaktury, jež u nás začaly vznikat v 18. století. To vše vyžadovalo odborníky i obslužný personál a zámky tak plnily i funkci organizačních a hospodářských center jednotlivých panství.

Touto knihou však není možné připomenout všechny peripetie, jež jsou s historií našich zámků spojené, můžeme se však zaměřit alespoň na to nejdůležitější a nejzajímavější, co je s těmito nádhernými stavbami, jejich historií, interiéry a exteriéry spojené. Mezi zajímavosti nesporně patří i pověsti a legendy, jež se dodnes k mnohým těmto šlechtickým sídlům a jejich majitelům vážou a které mají vesměs lidový původ. Je alespoň na některých z nich zrnko dějinné pravdy a do jaké míry odrážejí historickou realitu? I to byla otázka, kterou jsem si při psaní této knihy kladl a pokusil se na ni alespoň v některých případech odpovědět. Ale stejně jako já i čtenáři zřejmě nakonec zjistí, že mýtus a realita jdou ruku v ruce a oddělit je od sebe není vždy snadné.

Tak či tak doufám, že tato knížka přinese nejen zábavu, ale i trochu poučení a poznání, že dějinnou paměť národa je třeba uchovávat pro budoucnost a kulturní i duchovní dědictví našich předků bychom měli ctít jako důležitý atribut naší současné existence. Zámky tak nejsou jen překrásnými stavbami minulých věků, ale vyprávějí i své vlastní příběhy.

1. Březnice

Za milostnou sonátou
Ferdinanda Tyrolského

Renesanční zámek Březnice vznikl v 16. století přestavbou původní gotické tvrze, kterou zde nechal ve 13. století vybudovat jistý Budislav, příslušník starodávného a mocného šlechtického rodu Buziců, majícího ve svém erbu kančí hlavu. Původ šlechtického rodu Buziců totiž údajně sahál až k mytickému Bivojovi, který podle jedné staročeské pověsti přemohl obrovského a nebezpečného kance-zabijáka. Kančí hlavu pak měli v erbu i potomci z dalších větví Buziců, mezi které později vedle pánů z Březnice patřili i páni z Rožmitálu, Hazmburka nebo Třemšína.

Původní březnickou gotickou tvrz podle archeologických průzkumů zřejmě tvořil dvoupatrový obytný palác i další jednopatrová budova obehnaná silnou zdí. Potomci zakladatele březnické tvrze ji drželi až do roku 1406, kdy část jejich majetků získal Ondřej Huler z Orlíka. Tvrz pak vykoupil samotný král Václav IV. a prodal ji nejvyššímu mincmistrovi Českého království Petru Zmrzlíkovi ze Svojšína, jenž patřil k příznivcům mistra Jana Husa. Jeho potomci pak měli Březnici ve vlastnictví téměř sto let, až ji od nich v roce 1506 odkoupil rytíř Zdeněk Malovec z Chýnova, který tvrz rozšířil o nové hradby a bašty s vodním příkopem. V roce 1547 však byla tvrz jeho synovi Petrovi Malovcovi na příkaz císaře Ferdinanda I. Habsburského zabavena. Byl to trest za to, že se Petr Malovec zúčastnil odboje královských měst proti císaři, který byl nakonec potlačen.

V roce 1548 byla Březnice prodána říšskému místokanceléři Jiřímu z Lokšan, který zahájil rozsáhlou přestavbu tvrze na renesanční zámek. Ale ta byla dokončena až v roce 1567, kdy už byl Jiří z Lokšan po smrti a organizace dalších prací se ujala jeho manželka Kateřina z Lokšan. V té době také v novém zámku v jedné z jeho věží vznikla jedinečná lokšanská knihovna, která se dochovala v původní podobě dodnes. Zvláštní na této knihovně je, že knihy byly u nás vůbec poprvé uloženy v regálech, a nikoli v truhlicích, jak do té doby bylo zvykem. V lokšanské knihovně byly ukládány především tisky s náboženským obsahem a tato knihovna patří k unikátům především svým malovaným renesančním dřevěným stropem plným ornamentů.

Kateřina z Lokšan se do našich dějin zapsala i tím, že na březnickém zámku umožňovala tajné schůzky své neteře Filipiny Welserové s císařovým synem a českým místodržícím, arcivévodou Ferdinandem II. Tyrolským. Jejich milostný poměr byl dlouho utajovaný, neboť císař nehodlal připustit, aby se arcivévoda oženil s neurozenou dcerou augsburského bankéře. Jenomže zamilovaná dvojice na císařův odpor ohledy nebrala a v roce 1557 byli arcivévoda Ferdinand a Filipina Welserová na březnickém zámku potají oddáni. Samozřejmě se svolením Kateřiny z Lokšan, která kvůli tomu upadla do císařovy nemilosti.

Když se novomanželům po roce narodilo první dítě – syn Andreas –, ujala se ho Filipina jako „nalezenec“ a přijala za vlastního. Šlo o komedii, která měla jejich sňatek dále utajovat.

Ale už v roce 1559 se o něm císař Ferdinand I. dozvěděl. Zpočátku prý zuřil, ale když ho syn prosil o odpuštění a hovořil pro svou lásku, nakonec ustoupil a vzal oba na milost s tím, že jejich manželský svazek zůstane i nadále v tajnosti. A tak další děti, které tento urozený pár měl, se opět staly jen osvojenými „nalezenci“. S Filipinou Welserovou se však císař vidět nechtěl, a tak to také až do jeho smrti zůstalo, i když

se traduje, že Filipina se s ním sešla inkognito i se svým prvním synem. Historicky však nic takového nelze dokázat.

Císař se sice s tajnou synovou svatbou smířil, ale jeho potomky vyloučil z možného následnictví. Filipině pak určil k pobytu královský hrad Křivoklát, kde mohla se svými dětmi – syny Andreasem a Karlem – pobývat. Hrad císař postoupil do správy jejímu manželovi, aby ji tam mohl navštěvovat, a o věci byl obeznámen i hradní hejtman Ladislav ze Šternberka, který byl zetěm Kateřiny z Lokšan.

Během křivoklátského pobytu porodila Filipina dvojčata Filipa a Marii, která však brzy poté zemřela. Psychicky to nesla velice těžce a její zdraví se postupně zhoršovalo.

Naštěstí byl její manžel podle vůle zesnulého císaře Ferdinanda I. (zemřel v roce 1564) jmenován vládcem Tyrolska, kde se mohla Filipina v horském prostředí na zámku Ambras v Innsbrucku postupně zotavit. Tyrolští stavové sice svého nového vládce nutili, aby se s manželkou rozešel, ten však na tento požadavek nemínil přistoupit, a tak nakonec zůstalo vše při starém. Když se v roce 1572 uvolnil polský královský trůn a polská šlechta ho vedle jiných uchazečů nabídla i Ferdinandu Tyrolskému, zazněla opět stejná podmínka, ale Ferdinand raději svůj zápas o polskou korunu vzdal, než aby svou milovanou ženu opustil.

To už v Českém království vládl císař Rudolf II., kterému utajované manželství tyrolského příbuzného nevadilo a jenž s Ferdinandem udržoval přátelské styky. Také tyrolská šlechta se s Filipinou nakonec smířila, neboť poznala, že je to vzdělaná, štedrá a sympatická paní, která o svého chotě příkladně pečuje.

V roce 1576 se Ferdinandu Tyrolskému konečně podařilo dosáhnout papežova oficiálního uznání, že jeho utajovaný sňatek je platný a není třeba ho dále držet pod pokličkou. Dědické nároky na habsburský trůn byly sice jeho potomkům i nadále odepřeny, ale jinak nic nebránilo v tom, aby dosáhli vysokých světských i duchovních hodností, k če-

muž pak skutečně došlo. Andreas se stal kardinálem a jeho mladší bratr Karel breisgavským markrabětem.

Bohužel s potomky březnické paní Kateřiny z Lokšan si osud později nepěkně zahrál. V roce 1590 jeden z jejích choromyslných vnuků Jiří ze Šternberka v pomatení smyslů zavraždil svou matku a její zeť Jiří Popel z Lobkovic byl v roce 1593 císařem Rudolfem II. pro údajnou velezradu odsouzen na doživotí. Další z vnuků Kateřiny z Lokšan a dědic březnického panství Adam z Lokšan se po vypuknutí protihabsburského stavovského povstání v roce 1618 přidal na stranu rebelů a stal se komorníkem povstaleckého vzdorokrále Fridricha Falckého, s nímž po bitvě na Bílé hoře odešel do emigrace. V nepřítomnosti byl poté vítězným císařem Ferdinandem II. Habsburským odsouzen k trestu smrti a polovina jeho majetku propadla pobělohorským konfiskacím.

Druhou polovinu s Březnicí však před konfiskacemi uhájila Adamova manželka Ludmila rozená Černínová z Chudenic. Tu v roce 1623 prodala královskému prokurátorovi Přibíkovi Jeníškovi z Újezda, jenž se podílel na přípravách a vyhlásování rozsudků smrti nad sedmadvaceti českými pány a měšťany popravenými 21. června roku 1621 na pražském Staroměstském rynku. Jeníšek v roce 1632 nechal přestavět zámeckou mariánskou kapli a v rámci tvrdého rekatolizačního kurzu, který na březnickém panství nastolil, se zasloužil o působení jezuitů v Březnici. Ti zde měli i svou kolej a barokní chrám sv. Ignáce, v němž se také nachází Jeníšková podobizna. Jezuité pak jeho přičiněním obdrželi do správy i mariánské poutní místo Svatá Hora u Příbrami.

Přibík Jeníšek z Újezda zemřel v roce 1651 bezdětný a březnické panství odkázal svému stejnojmennému synovci. Poslední člen tohoto rodu Jan Josef z Újezda nakonec svůj březnický majetek odkázal Vilému Albrechtovi Krakovskému z Kolovrat. Za Kolovratů, kteří Březnici vlastnili dalších 150 let, i za jejich nástupců Pálffyů došlo během 18. a 19. století na zámku k posledním stavebním úpravám, kdy byla na fasádách obnovena renesanční sgrafita a došlo také

k likvidaci staré zámecké brány, kterou nahradila kovová mříž. Z původního březnického hradu se dochovala v přízemí gotická síň a před zámkem se rozprostírá i anglický park se vzácnými dřevinami a se sítí rybníčků propojených vodními kanály, který Pálffyové rovněž upravili a jenž se dochoval v takřka nezměněné podobě.

Pálffyové vlastnili Březnici až do roku 1945 a její dávnou historii dodnes na severovýchodní straně zámeckého areálu připomíná i pás dochovaných hradeb se čtyřmi baštami. V současnosti se na zámku konají sezonní výstavy, hudební produkce, divadelní představení a je zde i galerie jihočeského malíře L. Kuby.